

СУБ'ЄКТИ МАЛОГО Й СЕРЕДЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ Й УКРАЇНІ: НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN EUROPEAN UNION AND UKRAINE: LEGAL DEFINITION AND CLASSIFICATION

Мачуський В.В.,

кандидат юридичних наук,

*професор кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Стаття присвячена порівняльному дослідженню правового статусу суб'єктів малого й середнього підприємництва в Європейському Союзі й Україні. Обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення законодавства, спрямованого на правову регламентацію діяльності суб'єктів малого й середнього підприємництва в Україні.

Ключові слова: підприємництво, мале й середнє підприємництво, суб'єкти малого й середнього підприємництва.

Стаття посвячена сравнительному исследованию правового статуса субъектов малого и среднего предпринимательства в Европейском Союзе и Украине. Обосновываются предложения по совершенствованию законодательства, направленного на правовую регламентацию деятельности субъектов малого и среднего предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: предпринимательство, малое и среднее предпринимательство, субъекты малого и среднего предпринимательства.

The article is devoted to a comparative study of the legal status of small and medium-sized enterprises in the European Union and Ukraine. Proposals for improving legislation aimed at legal regulation of the activities of small and medium-sized enterprises in Ukraine are grounded.

Key words: entrepreneurship, small and medium business, subjects of small and medium business.

Постановка проблеми. Всеохоплююча економічна інтеграція через формування транснаціональної системи господарства викликає інтернаціоналізацію виробництва, призводить до зростаючої інтенсивності міжнародних взаємозв'язків у сфері підприємництва. Вихід малих і середніх українських підприємств на європейський і світовий ринки через створену зону вільної торгівлі між Україною і ЄС, інвестиційний потенціал України як держави із 40 мільйонним населенням, привабливим людським капіталом і вигідним географічним розташуванням, об'єктивно викликають необхідність критичного переосмислення правового забезпечення діяльності суб'єктів малого й середнього підприємництва в сучасних умовах, вимагають уточнення категоріального апарату, який застосовується у межах правової регламентації діяльності суб'єктів малого й середнього підприємництва, надають значення питанням порівняльного дослідження правового статусу суб'єктів малого й середнього підприємництва в Європейському Союзі й Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань малого й середнього підприємництва присвячена значна кількість праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, важливими є праці А.Б. Немченко, Т.Б. Немченко, Н.С. Стрельбицької, Ю.О. Ольвінської, О. Зігалової, David J. Storey. Водночас переважна більшість праць, в яких висвітлюються проблеми малого і середнього підприємництва, належить вченим економістам, а питання власне правового забезпечення діяльності суб'єктів малого й середнього підприємництва залишаються дослідженими в недостатній мірі.

Метою статті є викладення результатів порівняльного дослідження правового статусу суб'єктів малого й середнього підприємництва в ЄС та Україні у контексті вироблення практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення досягнення поступової сумісності існуючого і майбутнього українського законодавства з правовою системою ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість розвинених країн світу досягли значних успіхів у соціально-економічному розвитку завдяки цілеспрямованій та виваженій державній політиці, спрямованій на підтримку та розвиток малих та середніх підприємств, які є рушійною силою економіки [1, с. 118].

Так, суб'єкти малого й середнього підприємництва (далі МСП) становлять 99% усіх підприємств в Європейському Союзі і забезпечують більше ніж половину робочих місць в ЄС [2, с. 7].

Водночас визначення й класифікація МСП в Європейському Союзі має важливе практичне значення для доступу до фінансування та програм підтримки ЄС.

Проте забезпечення досягнення поступової сумісності чинного та майбутнього українського законодавства з правовою системою Європейського Союзу (Acquis communautaire) є обов'язком України відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС (Додаток XVII «Нормативно-правове наближення») [3].

Таким чином порівняльний аналіз правового забезпечення МСП в Європейському Союзі й Україні в контексті вироблення практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення досягнення поступової сумісності чинного та майбутнього українського законодавства з правовою системою Європейського Союзу, видається доцільним і достатньо актуальним.

Загальне поняття, категорії і типи (види) суб'єктів малого й середнього підприємництва в Європейському Союзі визначені в положеннях Рекомендації Європейської комісії від 6 травня 2003 року [4] (далі Рекомендація).

Так, відповідно до ст. 1 Рекомендації [4] підприємство (enterprise) це будь-який суб'єкт, що здійснює господарську діяльність, незалежно від його правової форми. Це, зокрема, також стосується самозайнятих осіб та сімейних підприємств, які займаються ремісничими та іншими видами діяльності, а також товариств або асоціацій, що регулярно здійснюють господарську діяльність.

Таким чином визначення «підприємство» в ЄС охоплює собою досить широке коло суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність. Так, крім безпосередньо підприємств, підприємствами вважаються також самозайняті особи, сімейні підприємства, товариства й асоціації, що регулярно здійснюють господарську діяльність.

В Україні підприємство визнається організаційною формою господарювання і законодавчим визначенням «підприємство» охоплюються насамперед суб'єкти господарювання, створені компетентним органом державної влади або органом

місцевого самоврядування. Законодавець, вказуючи на пріоритет створення підприємств державними органами або органами місцевого самоврядування, обережно згадує також «інших» суб'єктів, які можуть бути засновниками підприємств.

Так, в ст. 62 Господарського кодексу України (далі ГК) зазначено, що Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [5]. До того ж, якщо в ЄС підприємство характеризується через здійснення господарської діяльності, то в Україні законодавець визначає також і мету створення підприємств, а саме: задоволення насамперед суспільних, а потім особистих потреб.

Таким чином, спільною об'єднуючою ознакою визначення підприємства в ЄС і Україні є здійснення господарської діяльності. Відмінності у визначенні підприємства полягають у більш широкому колі суб'єктів-підприємств, які здійснюють господарську діяльність в ЄС порівняно із колом таких суб'єктів в Україні.

В положеннях ст. 2 Рекомендації [4] визначені такі категорії суб'єктів підприємництва в ЄС: суб'єкти малого підприємництва, суб'єкти середнього підприємництва і суб'єкти мікропідприємництва. Так, суб'єктом малого підприємництва є підприємство, де працює менше 50 осіб, а річний оборот та/або загальний річний баланс не перевищує 10 мільйонів євро. До категорії суб'єктів середнього підприємництва відносяться підприємства, на яких працює менше 250 чоловік і які мають річний оборот, що не перевищує 50 млн. євро та/або загальний річний баланс, що не перевищує 43 млн. євро.

Суб'єктом мікропідприємництва є підприємство, де працює менше 10 осіб, а річний оборот та/або загальна річний баланс не перевищує 2 млн. Євро.

Значення має та обставина, що суб'єкт, в якому 25% і більше капіталу або права голосу контролюється державним органом, не визнається МСП.

В Україні терміни «суб'єкти малого підприємництва» і «суб'єкти середнього підприємництва» вживаються у значенні, наведеному у ГК [5] з урахуванням того, що термін «суб'єкти малого підприємництва» охоплює суб'єктів мікропідприємництва.

Так відповідно до ч. 3 ст. 55 Господарського кодексу України суб'єкти господарювання, залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік, можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.

Суб'єктами мікропідприємництва є фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Також суб'єктами мікропідприємництва визнаються юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. До того ж суб'єктами малого підприємництва визнають-

ся юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Отже критерії для визначення суб'єктів мікропідприємництва й малого підприємництва в Європейському Союзі і в Україні є тотожними, а саме: мікропідприємництво – середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, мале підприємництво – середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро.

Водночас ГК [5] містить положення, спрямовані на визначення суб'єктів великого й середнього підприємництва. Зокрема, суб'єкт великого підприємництва – це суб'єкт підприємництва, середня кількість працівників якого за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб, та річний дохід від будь-якої діяльності якого перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро. Привертає увагу та обставина, що вказані критерії для визначення суб'єктів великого підприємництва в Україні є тотожними для визначення загального поняття малого підприємництва, що міститься в ст. 1 Рекомендації [4].

Типи (види) підприємств, визначені в ст. 3 Рекомендації [4].

1. Автономне підприємство (autonomous enterprise) – це будь-яке підприємство, яке не класифікується як підприємство-партнер або як пов'язане підприємство.

2. Підприємства-партнери (partner enterprises) – це всі підприємства, які не класифікуються як пов'язані підприємства і між якими існує таке відношення: підприємство (вище за ієрархією підприємство – upstream enterprise), що володіє виключно або спільно з одним чи кількома пов'язаними підприємствами 25% або більше капіталу або права голосу іншого підприємства (нижче за ієрархією підприємство – downstream enterprise).

Підприємствами партнерами є такі типи підприємств:

2.1. Державні інвестиційні корпорації, компанії з венчурним капіталом, фізичні особи або групи фізичних осіб, які здійснюють регулярне інвестування венчурного капіталу й інвестують власний капітал у підприємства, які не котуються (бізнес-ангели – business angels), якщо загальний обсяг інвестицій цих бізнес-ангелів на одне підприємство становить менше 1 250 000 євро;

2.2. Університети або неприбуткові дослідницькі центри;

2.3. Інституційні інвестори, включаючи фонди регіонального розвитку;

2.4. Місцеві органи влади, річний бюджет яких становить менше 10 мільйонів євро та менше 5000 жителів.

3. Пов'язані підприємства (linked enterprises) – це підприємства, які мають один із наступних видів відносин між собою:

3.1. Підприємство має більшість голосуючих прав в іншому підприємстві;

3.2. Підприємство має право призначати і звільняти більшість членів адміністративного, керівного або наглядового органу іншого підприємства;

3.3 Підприємство має право здійснювати домінуючий вплив на інше підприємство відповідно до договору, укладеного з цим підприємством, або відповідно до положення його меморандуму або статуту;

3.4. Підприємство, яке є акціонером чи членом іншого підприємства, і контролює самостійно або відповідно до угоди з іншими акціонерами чи членами цього підприємства більшість голосуючих прав акціонерів чи членів цього підприємства.

Таким чином в вищенаведених положеннях Рекомендації [4] визначені такі типи підприємств в Європейському Союзі: автономне підприємство, підприємства-партнери і пов'язані підприємства. Треба зазначити той факт, що до такого виду підприємств, як підприємства-партнери, належать університети і неприбуткові організації.

В Україні, як правило, підприємства поділяються на види на підставі двох критеріїв: залежно від форми власності і залежно від способу утворення і формування статутного капіталу.

Так, в положеннях ст. 63 ГК [5] зазначено, що залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні (ч. 3 ст. 63 ГК [5]).

Так, унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно; формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї); затверджує статут; розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення); керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму; вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського

товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Отже існують суттєві відмінності між видами підприємств, визначеними в положеннях Рекомендації [4], і видами підприємств, визначеними відповідними положеннями ГК [5].

Висновки. Спираючись на викладене, доходимо таких висновків:

1. В Європейському Союзі підприємством (enterprise) визнається будь-який суб'єкт, що здійснює господарську діяльність, незалежно від його правової форми.

2. Визначення «підприємство» в ЄС охоплює собою широке коло суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність. Так, крім власне підприємств, підприємства вважаються також самозайняті особи, сімейні підприємства, товариства й асоціації, що регулярно здійснюють господарську діяльність. Спільною об'єднуючою ознакою визначення підприємства в ЄС і Україні є здійснення господарської діяльності. Відмінності у визначенні підприємства полягають у ширшому колі суб'єктів-підприємств, які здійснюють господарську діяльність в ЄС порівняно із колом таких суб'єктів в Україні.

3. В ЄС визначені такі категорії суб'єктів підприємництва: суб'єкти малого підприємництва, суб'єкти середнього підприємництва і суб'єкти мікропідприємництва. Критерії для визначення суб'єктів мікропідприємництва й малого підприємництва в Європейському Союзі і в Україні є тотожними, але на відміну від ЄС в Україні також існують критерії для визначення великих підприємств. Зауважимо, що критерії для визначення суб'єктів великого підприємництва в Україні є тотожними для визначення малого підприємництва в ЄС.

4. Існують суттєві відмінності між видами підприємств в Європейському Союзі і Україні. В ЄС визначені такі типи (види) підприємств: автономне підприємство, підприємства-партнери і пов'язані підприємства. Треба зазначити той факт, що до такого виду підприємств, як підприємства-партнери, належать університети і неприбуткові організації. В Україні підприємства поділяються на види в залежності від форми власності або способу утворення і формування статутного капіталу.

5. Вважаємо за доцільне запропонувати доповнити ГК [4] окремою статтею, положення якої будуть спрямовані на детальну регламентацію правового статусу суб'єктів малого й середнього підприємництва в Україні у відповідності з вимогами Європейського Союзу.

Перспективними подальшими розвідками у контексті правового забезпечення діяльності суб'єктів малого й середнього підприємництва в Україні вбачаються питання правової регламентації інфраструктури підтримки малого й середнього підприємництва із можливим використанням досвіду правового регулювання сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні [6].

Також існує проблема юридичного перекладу термінів категоріального апарату, який застосовується в межах правової регламентації малого й середнього підприємництва. Так, такі терміни, як “enterprise”, “autonomous enterprise”, “partner enterprises”, “upstream enterprise”, “downstream enterprise”, “business angels”, “linked enterprises” потребують перекладу з урахуванням відмінностей в законодавстві ЄС і України та особливостей українського й англійського юридичного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стрельбіцька Н.С., Редько Т.В. Мале та середнє підприємництво як фактор економічного зростання ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 7. Част. 3. 2016. С.118.
2. David J. Storey Understanding the Small Business Sector. London and New York. Routledge, 2016. P. 7.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародна угода від 27 червня 2014. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 2125
4. Commission Recommendation of 6 May 2003 (2003/361/EC). Official Journal L 124, 20/05/2003 P. 0036–0041.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144.
6. Ровний В.В. Проблеми правового регулювання діяльності дорадників та експертів дорадників сільськогосподарської дорадчої діяльності. Наше право. 2015. № 5. С. 124.